“Wij vinden de beren het leukste”

Op weg naar een beleidskader 'Vermaatschappelijking Natuur'

Resultaten en conclusies van een werkatelier gehouden in Burgers' Zoo op 11 oktober 2005

ISSN 1572 – 4611
WING RAPPORT 012

WAGENINGEN UNIVERSITEIT
WAGENINGEN UR

Colofon

Samenstelling:	J.L. Tersteeg, I.G. Versteegen, W.A. Wiersinga en H. Smit
Uitgave:	WING *Proces Consultancy* Postbus 46, 6700 AA Wageningen
Datum:	April 2006
Opdrachtgever:	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Directie Natuur
Fotografie:	National Geographic Society ©2004 (omslag) WING *Proces Consultancy* (overige foto's)
Vormgeving:	Joost Tersteeg
Illustraties:	Karel Hulstein, Wageningen UR
Oplage:	100 exemplaren

ISSN 1572 – 4611
WING RAPPORT 012

“Wij vinden de beren het leukste”

Op weg naar een beleidskader 'Vermaatschappelijking Natuur'

Resultaten en conclusies van een werkatelier,
gehouden in Burgers’ Zoo op 11 oktober 2005

Wageningen, april 2006

WING *Proces Consultancy*

Inhoudsopgave

Woord vooraf 5

1. Inleiding 7
Achtergrond en probleemstelling 7
Nadere beschouwing 8
Doel en werkwijze 9

2. Werkatelier Burgers' Zoo 11
Welkom door Alex van Hooff, directeur Burgers' Zoo 11
Trots en zorg 13
Ambities en werkelijkheid 18
De weg van de minste weerstand 19
Presentaties en debat 20
Naar de haaien 28

3. Analyse 29
Resultaten van het werkatelier 29
Nadere reflectie 31

4. Conclusies en aanbevelingen 37

Bijlage 1: Lijst van deelnemers 39

Bijlage 2: Programma werkatelier 40

Bijlage 3: Stappen in het werkproces 41

Bijlage 4: Structure Charts 42

Woord vooraf

Dit boekje doet verslag van de resultaten en conclusies van een werkatelier waarin de vermaatschappelijking van natuur centraal stond. Aanleiding was de behoefte van het ministerie van LNV om in samenspraak met verschillende maatschappelijke partijen te komen tot een coherent en breed gedragen beleidskader rond dit onderwerp. WING *Proces Consultancy* heeft daartoe een groot aantal vertegenwoordigers bijeengebracht van natuur- en milieuorganisaties, de overheid, de recreatiesector, het bedrijfsleven, consumentenorganisaties, adviesraden en wetenschappelijke instellingen.

Het werkatelier vond plaats in Burgers' Zoo: een toepasselijke omgeving om met elkaar te spreken over 'vermaatschappelijking van natuur'. Ook de titel van dit boekje is aan deze locatie ontleend. Zie hiervoor de anekdote op blz. 12 die directeur Alex van Hooff van Burgers' Zoo ons op 11 oktober vertelde in zijn welkomstwoord. In Bijlage 1 is de lijst opgenomen van deelnemers aan het werkatelier.

In de hierna volgende inleiding wordt een beknopte schets gegeven van de beleidsmatige context van de bijeenkomst en van het doel en de gevolgde werkwijze. Vervolgens wordt op hoofdlijnen verslag gedaan van de resultaten (hoofdstuk 2). In hoofdstuk 3 worden deze nader geanalyseerd, waarna in hoofdstuk 4 conclusies worden getrokken en aanbevelingen worden gedaan.

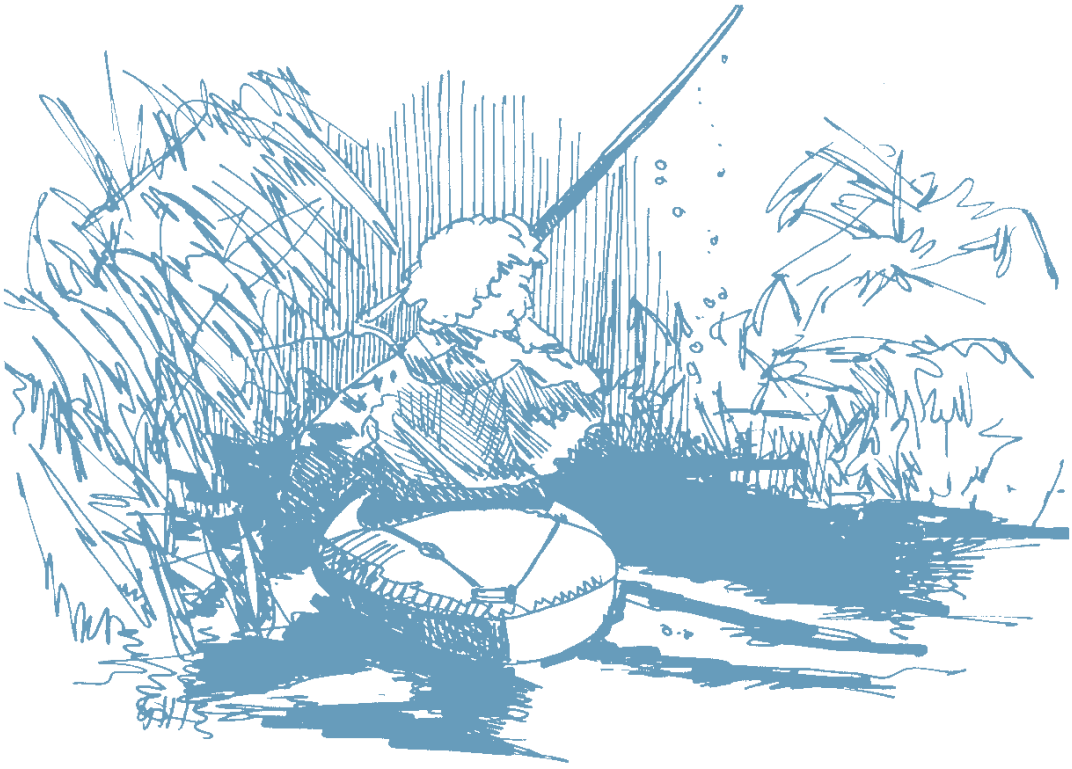

1. Inleiding

Vermaatschappelijking van natuur is een relatief nieuw element in het natuurbeheer en natuurbeleid. De Directie Natuur (DN) van het ministerie van LNV heeft de beleidsmatige verantwoordelijkheid voor de realisatie van doelstellingen op dit gebied. Belangrijke instrumenten tot dusverre zijn de Regeling Draagvlak Natuur en de aansturing van Staatsbosbeheer. Dat laatste gaat via jaarcontracten met de rijksoverheid. Hierin is een pakket 'Voorlichting, Educatie en Vermaatschappelijking' opgenomen ter waarde van ca 18 M€ (offerte Staatsbosbeheer 2005).

Achtergrond en probleemstelling

Het ministerie van LNV heeft zich tot taak gesteld om aan de partners in het natuurbeleid duidelijk aan te geven wat zij onder het begrip 'vermaatschappelijking van natuur' verstaat. Zij wil dit doen in de vorm van een beleidskader waaraan toetsbare afspraken zijn gekoppeld.

Directe aanleiding is het rapport van de Commissie Evaluatie Staatsbosbeheer (2004), waarin gesteld wordt dat "de te bereiken doelen op het gebied van vermaatschappelijking dienen te berusten op meetbare prestaties en dat deze vooraf gedefinieerd en afgesproken dienen te worden in samenhang met de daarvoor noodzakelijke middelen". De Commissie concludeert dat deze randvoorwaarden op dit moment nog ontbreken. Zij beveelt de minister van LNV daarom aan het begrip 'vermaatschappelijking' in meer afrekenbare termen te beschrijven.

Bovengenoemde aanbeveling is ook voor de wereld buiten Staatsbosbeheer van belang. Vermaatschappelijking is tot nog toe een containerbegrip gebleven dat politiek correct en maatschappelijk gewenst klinkt, maar waaraan uiteenlopende betekenissen worden gegeven:

- Het bij burgers en maatschappelijke organisaties onder de aandacht brengen van de 'officiële' natuur, het 'officiële' natuurbeleid en het 'officiële' beleidsapparaat en -instrumentarium (het 'oude' draagvlakdenken);
- Het stimuleren en faciliteren van eigen initiatief en verantwoordelijkheid van en door burgers en maatschappelijke organisaties (van zorgen voor, naar zorgen dat);
- Het participatief tot stand laten komen van 'officieel' natuurbeleid.

Bovendien is nauwelijks zicht op de werking, normering en effectiviteit van de gebruikte instrumenten op het gebied van vermaatschappelijking. Zo zijn voorlichting, educatie en vermaatschappelijking misschien wel van elkaar te onderscheiden, maar nauwelijks van elkaar te scheiden (zie ook de conclusies van de Commissie Evaluatie Staatsbosbeheer). Sommige instrumenten lenen zich voor output-

of outcomesturing, maar de meeste alleen voor inputsturing. Daarmee is het nauwelijks mogelijk om op de realisatie van beleidsdoelen te sturen (zo die doelen al eenduidig te formuleren zijn). Deze situatie is zorgelijk omdat hierdoor het thema 'vermaatschappelijking van natuur' te weinig maatschappelijke betekenis krijgt en te gemakkelijke prooi zou kunnen zijn voor bezuinigingen.

Recent is ook een meer fundamentele discussie in opkomst over de binding van de Nederlandse burger met natuur op langere termijn. Cruciale factor hierin is de toekomst van het natuurbeleid, na realisatie van de EHS in 2018. Waarop dient het beleid zich te richten? Welke maatschappelijke bewegingen tekenen zich nu al af? Binnen LNV komt het denken hierover thans op gang. Het heeft tot gevolg dat LNV ook op een meer fundamenteel niveau invulling wil geven aan het begrip 'Vermaatschappelijking'.

Nadere beschouwing

De nota 'Natuur voor mensen, mensen voor natuur' spreekt van een gedeelde verantwoordelijkheid voor natuur tussen overheid, maatschappelijke groeperingen en burgers. In lijn met de LNV koers "van zorgen voor, naar zorgen dat" ligt het voor de hand dat LNV het begrip 'vermaatschappelijking' in nauwe samenspraak met alle betrokken partijen invult. Wanneer alle bij de uitvoering betrokken partijen een gedeeld beeld hebben van wat vermaatschappelijking eigenlijk is en er een gemeenschappelijk eindbeeld bestaat van hetgeen men nastreeft, kan de uitvoering en aansturing van het nieuwe beleid effectiever verlopen.

> Een discussie over de indicatoren ter bepaling van de effectiviteit van voorlichtingscentra in natuurgebieden heeft bijvoorbeeld alleen zin wanneer duidelijk is dat voorlichtingscentra op zichzelf een goed instrument zijn voor de realisatie van het na te streven doel. Maar welk doel bereiken we precies, wanneer we mensen voorlichten over natuur? Misschien vergroten we de kennis van natuur bij de doelgroep, maar leidt dit ook tot meer binding met natuur? Zou inzetten op natuurbeleving niet beter zijn, of zijn er nog effectievere manieren? En hoe komen we dat te weten?

Kennis van en ervaring met vermaatschappelijking is vooral aanwezig bij de terreinbeherende en voorlichtende instanties en onderzoeksinstellingen op dit gebied. Het ministerie van LNV heeft daarin maar een beperkte betrokkenheid. Een groot deel van de activiteiten op het gebied van vermaatschappelijking worden bekostigd en uitgevoerd buiten LNV om. De betrokken organisaties voelen zich verantwoordelijk voor het uitdragen van de maatschappelijke betekenis van natuur en investeren hierin door vele en veelsoortige activiteiten te ontplooien.

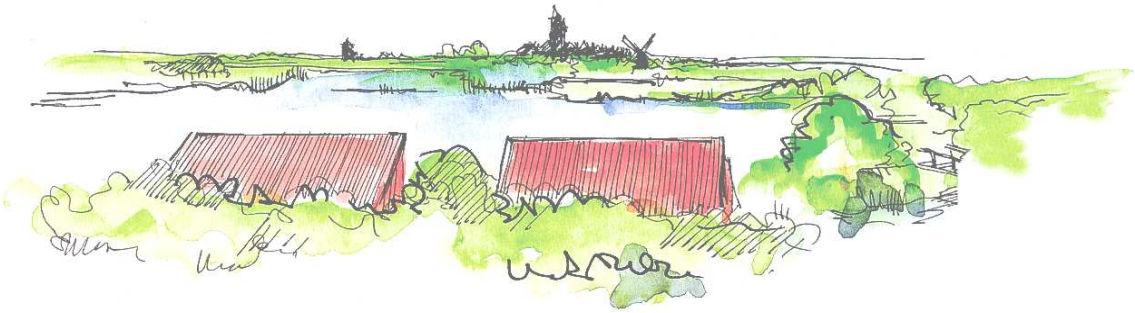

De uitdaging is om het begrip 'vermaatschappelijking' samen met al deze partijen te verkennen en nader uit te werken. Daarbij gaat het niet alleen om het opstellen van definities, maar ook om het zo concreet mogelijk benoemen van het gewenste eindbeeld van vermaatschappelijking. De tweede uitdaging is om dit streefbeeld van vermaatschappelijking van natuur zo veel mogelijk gezamenlijk eigendom te doen zijn van alle betrokken partijen.

Doel en werkwijze

De directie Natuur van LNV heeft WING *Proces Consultancy* gevraagd handvaten aan te reiken voor het opstellen van een coherent en breed gedragen beleidskader rond het thema 'vermaatschappelijking van natuur'. Om dit te bereiken heeft WING op 11 oktober 2005 een brede groep stakeholders bijeengebracht om in gezamenlijkheid:

- een gemeenschappelijk gedragen streefbeeld van vermaatschappelijking van natuur te formuleren,
- aanbevelingen op te stellen voor het realiseren van beleidsdoelen op het gebied van 'vermaatschappelijking van natuur'.

Het werkatelier werd gehouden in Burgers' Zoo te Arnhem. In Bijlage 1 van dit boekje is de lijst van deelnemers opgenomen. Bijlage 2 en bijlage 3 geven een overzicht van het dagprogramma en van de doorlopen stappen in het werkproces. Hierbij stonden de onderwerpen centraal:

- persoonlijke trots en zorgen over vermaatschappelijking van natuur;
- de belangrijkste problemen als het gaat om vermaatschappelijking;
- de belangrijke trends in de samenleving die het maatschappelijk beeld in 2020 bepalen;
- welk streefbeeld van vermaatschappelijking van natuur kunnen we formuleren op grond van problemen, trends en eigen ambities?
- wat gaat er mis als er nu niets aan vermaatschappelijking van natuur gedaan wordt?
- welke strategische stappen komen boven wanneer we het streefbeeld en de huidige problemen in samenhang bekijken?

Er is gewerkt in twee werksessies met 4 subgroepen volgens de methode van 'actieplanning'[1] (zie ook bijlage 3). Eerst zijn de ambities rond 'vermaatschappelijking van natuur' zo concreet mogelijk in beeld gebracht: wat betekent dit streefbeeld voor de samenleving, hoe wordt zoiets zichtbaar en wie speelt hierin welke rol? Vervolgens is gekeken waar zich in het licht van de geformuleerde ambities op dit moment kansen en knelpunten aftekenen. Waar wringt de schoen het meest? Op welk onderdeel is het streefbeeld realiseerbaar en waar moeten we het bijstellen? Uit deze discussie volgden een aantal strategische interventies: kansrijke stappen die het streefbeeld binnen handbereik brengen.

De resultaten van het werkatelier zijn vervolgens door WING nader geanalyseerd in het licht van een aantal geobserveerde maatschappelijke trends (hoofdstuk 3). Dit proces is teruggekoppeld met de directie Natuur van LNV. De uiteindelijke conclusies en aanbevelingen zijn weergegeven in hoofdstuk 4 van dit boekje.

[1] Fritz, R. 2002, De weg van de minste weerstand voor managers, Scriptum, Schiedam.

Figuur 1: Actieplanning m.b.v. 'Structure Charting'

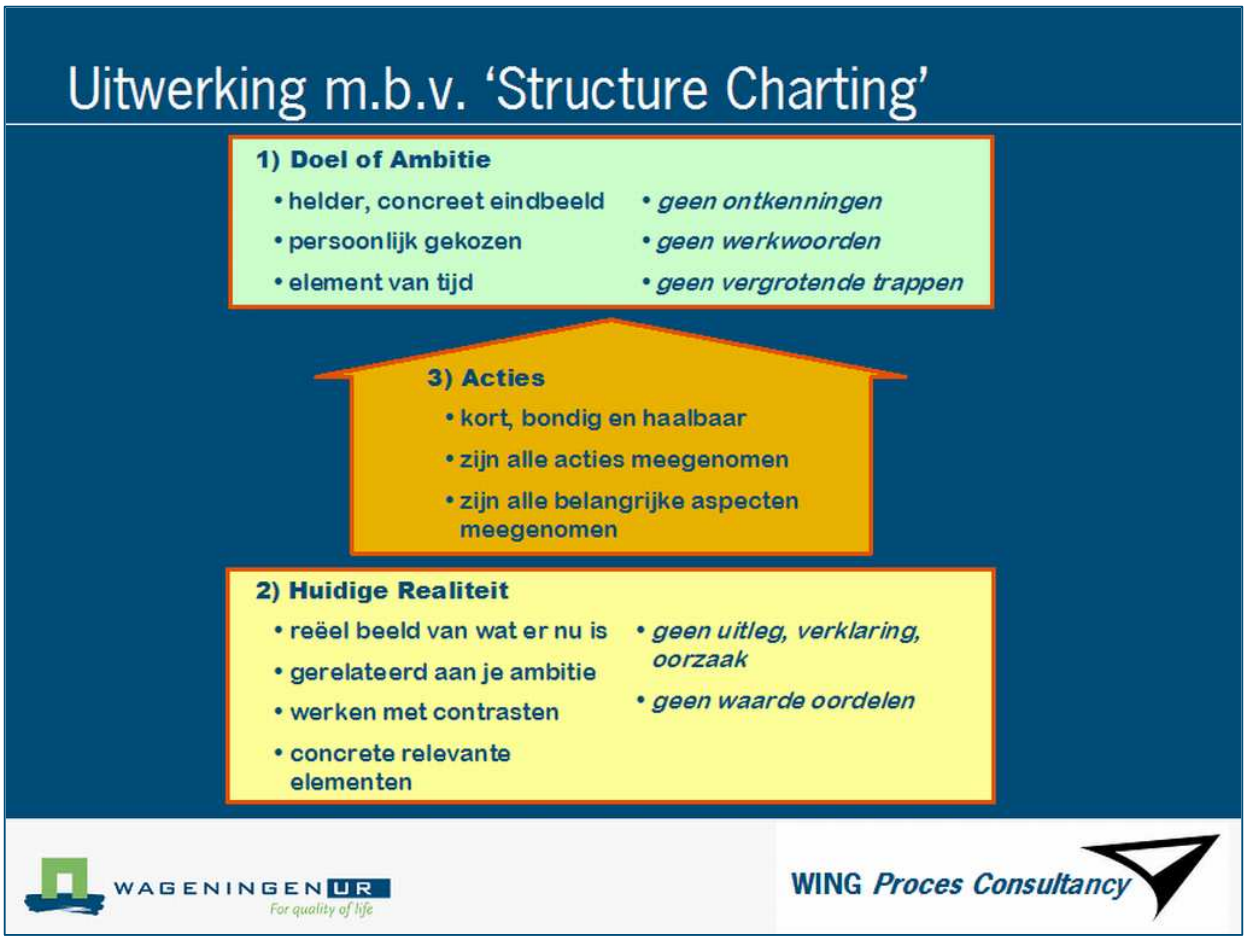

2. Werkatelier Burgers' Zoo

Welkom door Alex van Hooff, directeur Burgers' Zoo

In Nederland zijn we gezegend met de beste dierentuinen ter wereld, maar wat hebben dierentuinen met natuur te maken? Waar dierentuinen over de hele wereld vooral begonnen zijn als verzamelingen van rariteiten, hebben Nederlandse dierentuinen een sterke traditie in het in beeld brengen van dieren in hun natuurlijke leefomgeving. Het gaat daarbij dus niet alleen om de dieren zelf, maar om het hele ecosysteem waarin zo'n dier van nature voorkomt.

Dierentuinen hebben in verstedelijkend Nederland een belangrijke functie. Mensen komen steeds minder in aanraking met de natuur. Er wonen sinds kort meer mensen in steden dan op het platteland. Dierentuinen helpen kinderen en volwassenen om begrip en liefde voor de natuur te ontwikkelen. Dit gaat het beste door de hen in aanraking te brengen met al die verschillende ecosystemen.

Onbekend maakt onbemind. Als men geen betrokkenheid voelt met natuur, dan blijft die natuur onbeschermd. Dit geldt niet alleen voor onze westerse maatschappij. Ook in de dichter bevolkte gebieden van Afrika hebben mensen over het algemeen weinig kennis van de in het wild voorkomende dieren. Dit geldt niet alleen voor de steden, maar zelfs ook voor het platteland. Ook daar komen mensen nog maar zelden in aanraking met een olifant of giraffe. Het leidt ertoe dat er weinig draagvlak is om deze dieren te beschermen.

De dierentuinen in Afrika hebben daardoor een belangrijke functie op het gebied van educatie en bescherming. Door de plaatselijke bevolking te leren met welke dieren men binnen de eigen leefomgeving te maken heeft en hoe het totale ecosysteem functioneert, ontstaat meer steun voor nationale beschermingsprogramma's.

In Nederland worden dierentuinen in 99,9 procent van de gevallen bezocht voor een dagje uit, en niet om bewust kennis op te doen over de natuur. Burgers' Zoo concurreert hiermee met Ikea, de bioscoop en andere attracties. Heeft de gemiddelde bezoeker überhaupt wel oog voor de natuur in een dierentuin?

Op een congres in New York werd een foto getoond van flamingo's in een dierentuin. Op de achtergrond van de foto stonden veel mensen. Als je goed naar de foto keek, zag je dat maar enkele bezoekers aandacht hadden voor de flamingo's.

De mensen keken naar elkaar. Ouders letten in een dierentuin op hun kinderen: "wat doen ze en vinden ze het leuk? Doen ze niets gevaarlijks?" De kinderen zelf zijn ook maar sporadisch met de dieren bezig. Hun aandacht richt zich vooral op elkaar en op de volwassenen.

De vraag is dus of bezoekers in het algemeen wat leren van een bezoek aan de dierentuin. Illustratief is een enquête die we een tijdje terug bij de uitgang van onze dierentuin hielden. We vroegen de bezoekers o.a. wat ze van de beren vonden. "We vinden de beren het leukste", antwoordden de meesten. En dat is heel interessant, want we hebben hier in Burgers' Zoo helemaal geen beren!

Maar is dit een probleem? Wij vinden van niet. Genoemde enquête bewijst dat mensen de dierentuin vooral als een belevenis zien. Ondanks alle uitleg en informatie die op borden en via multimediasystemen wordt aangeboden, steken bezoekers maar weinig concrete kennis op. Waar het ons als dierentuin om gaat, is een beetje gevoel mee te geven over het functioneren van ecosystemen. En hoe mooi de natuur is! Maar of dat alles ook echt overkomt is nooit helemaal zeker.

De eerste keer dat iemand van nabij een olifant ziet, ervaart hij pas echt wat voor machtig dier dat is. Zelf zien is een heel andere ervaring dan leren uit een boek of een documentaire bekijken. Wij zijn met onze dierentuin sterk betrokken bij de natuur. Wat wij hopen over te brengen is verwondering en bewondering. Dat is onze bijdrage aan de vermaatschappelijking van natuur!

Trots en zorg

Na het welkomstwoord van Alex van Hooff splitsen de deelnemers zich in twee groepen. De 'gele groep' concentreert zich vooral op het perspectief van de burger. De 'rode groep' richt zich op de vermaatschappelijking van het (rijks) beleid. Binnen elke groep schetsen de deelnemers een beknopt beeld van hun persoonlijke trots en zorg met betrekking tot natuur en natuurbeleid. De trotsen en zorgen worden op gekleurde stroken papier vastgelegd en op een flip-over gegroepeerd naar overeenkomst.

Het perspectief van de burger

Tabel 1: Om trots op te zijn – het perspectief van de burger

Burgers en natuur	
1) Onze vrijwilligers (IVN) • grote diversiteit aan vormen / benaderingen, creativiteit / bereik van soorten doelgroepen; • methoden: educatie / communicatie / dialoog / participatie.	**3) 'Onverwacht Nederland' (Staatsbosbeheer)** • tijdschrift met combinatie van achtergronden, werk, activiteiten; • in paar jaar tijd zeer trouwe / betrokken achterban.
2) Groot maatschappelijk draagvlak (Natuurmonumenten) • 90.000 ha natuur aan ons toevertrouwd;	• waar 16 miljoen Nederlanders van kunnen genieten; • gesteund door 900.000 leden.
De stad en de natuur	
4) NME aanbod • we hebben in Nederland geweldige tools voor natuureducatie; • er is een groot aanbod aan leskisten, boeken, websites, excursies gericht op kinderen.	**5) Jeugdnatuurwacht Breukelen** • dynamiek in de wereld van 'natuur en communicatie'; • drive om het beter/slimmer te doen en optimistische houding daarbij.
6) Persoonlijke nestkastjes • nestkastjes op naam in de bossen dichtbij;	• nestkastjes zijn van de kinderen, zodat zij het bos hun bos maken (natuur dichtbij).
7) Douwelerkolk: een stukje natuur midden in stad	

Vermaatschappelijkingsagenda

8) Beleidskader op politieke agenda (LNV)

- passage in brief Minister LNV aan de 2de kamer: “Er is noodzaak te komen tot beleidskader vermaatschappelijking”.

9) Natuureducatie weer op de agenda (Staatsbosbeheer)

- m.m.v. vele SBBers is er nu een vastgesteld educatiebeleid;
- inmiddels concrete stappen genomen om het te implementeren;
- SBB is maatschappijgericht i.p.v. boomgericht;
- natuur <> onderwijs <> burgers.

Betrokkenheid creëren

10) Survival trainingen

- ‘Ik kan nooit meer normaal door een bos lopen’ (uitspraak van een deelnemer na 1 weekend training in het bos).

11) Trots op Burgers’ Bush

12) WILDzoekers

- 7 natuurorganisaties hebben onderlinge rivaliteit opzij gezet;
- gezamenlijk de jeugd bij natuur betrekken.

Beleidsconcepten en instituties

13) Trots op groen en mooi Nederland

- waddenbeleid
- EHS concept
- nationale landschappen

14) Agrarisch natuurbeheer

- agrarisch natuurbeheer werkt!

15) EHS

- dat wij het idee hebben bedacht;
- is uniek in de wereld.

Tabel 2: Wat zorgen baart – het perspectief van de burger

Natuur krijgt geen prioriteit

1) Rijksoverheid trekt zich terug
- de hoeder van het collectieve goed;
- beslissingen lokaler en individueler;
- Individuele belangen gaan boventoon voeren (NIMBY / prisoners dillema's).

2) Er zijn veel beelden over natuur en maatschappij, maar er wordt weinig geconcretiseerd

3) Natuurervaring bij jeugd en jongeren ontbreekt

Kloof tussen denken en doen.

4) Vervreemding van mensen t.o.v. natuur
- warmtestralers op het terras;
- consumptiepatroon dat natuur ondermijnt;
- natuur is belangrijk maar file probleem oplossen gaat toch voor

5) Veel gaat verloren door eigen belang van de diverse actoren
- segment denken;
- gebrek aan creativiteit.

Natuur sluit niet aan bij belevingswereld jongeren

6) De natuur beschermingsorganisaties vergrijzen
- niet alleen qua vrijwilligers;
- ook qua marketing: natuur heeft museum imago.

Ecologische hoofdstructuur vordert niet

7) Veel gepraat, geld & tijd voor beleidsvorming. Weinig voor versterking natuur. De natuur is geen kerk.
- *EHS is nog niet aan te raken;*
- *Nota Ruimte zorgelijk*

Vermaatschappelijking is luchtballon

8) Gebrek aan politiek draagvlak (gelden) voor natuuronderwijs / natuureducatie.
- vermaatschappelijking valt ten prooi aan bezuinigingen;
- terwijl onderwerp wezenlijk is voor betrokkenheid van mens en natuur.

Kinderen vervreemden van de natuur

9) Op school nauwelijks natuureducatie, alleen kennis
- Vrije tijd opgevuld met multimedia, geen alledaagse natuurbeleving;
- als je kijkt naar Discovery / Nationa Geographic Channel vind je vervolgens je eigen omgeving saai.

Starheid in Natuurbenadering

10) Eén manier van benaderen is 'de juiste'
- Natuur moet altijd belangrijk gevonden worden / geen ruimte voor zap-gedrag.

11) Ontoegankelijkheid Landelijk Gebied
- Overal regels en hekken.

12) Rivaliteit en Bureaucratie
- tussen de natuurbeschermingsclubs

Het perspectief van de beleidsmaker

Tabel 3: Om trots op te zijn – het perspectief van de beleidsmaker

Cultural Creatives

1) Professioneel
- Binnen Communities that Care programma (preventief jeugdbeleid) mensen geïnspireerd om ook natuur / groen als factor van belang te zien;
- mensen geïnteresseerd in groen in de kinderopvang.

2) Lagere school komt weer op de boerderij
- doorwerking NME project in onderwijsvernieuwing mainstream (na 3 keer subsidie)

3) Publicatie en Feest ANV 'Trots op ons Eemlandschap

4) Actie gevoerd
- om recreatie/natuureiland te behouden;
- 10.000 handtekeningen van mensen die rust en natuur willen;
- gemeente heeft plan ingetrokken.

5) Natuurinteresse gewekt bij eigen kinderen

6) Enthousiasme van kinderen in speelbossen

7) Aandacht bij EC-EU/NL voor Nationale Park Meinweg

Emoties / binding met natuur

8) Struinen rond Achterveld
- lokaal, betrokken, doen.

9) Natuur als manier van leven
- natuur uit haar isolement;
- natuurhangplekken voor jongeren.

10) Professioneel boekje schrijven
- "Hartenkreten over de Waddenzee"

Betrokkenheid bedrijven

11) Defensie doet zelf natuurbeheer
- en is daar trots op.

12) Milieubarometer
- Bedrijfsnatuurplannen;
- vrijwillig keurmerk in recreatiesector.

Tabel 4: Wat zorgen baart – het perspectief van de beleidsmaker

Verleuking van natuur

1) Positie natuuronderwijs
- verplicht 50 minuten (in de praktijk niet meer dan 15 minuten);
- Pabo: 200 uur (in praktijk 80 uur);
- OCW geeft niet thuis!

2) Vereftelingisering van het landschap

3) Landbouw opvatting over dieren wordt norm voor natuurbeheer (Oostvaardersplassen)

4) Mensen moeten in natuur vermaakt worden. Natuur alleen is niet genoeg
- poema's op de Veluwe zijn voor kinderen niet vreemd;
- opvoeders werken 'vervreemding' in de hand (bah, vies, eng).

Politiek en maatschappij

5) Natuur/groen staat niet hoog op de politieke- / beleidsagenda
- fysieke verrommeling van platteland;
- gevoel voor urgentie ontbreekt;
- maar scoort bij publiek wel hoog!

6) Weinig "samen voor Natuur"
- wantrouwen, procedures.

7) Geen beleidskader
- beperkt denken.

8) Arrogantie van (locale) bestuurders / ambtenaren

9) Grondpolitiek
- gemeenten geven voorrang aan geld van projectontwikkelaars;
- burger heeft het nakijken

Ambities en werkelijkheid

Na inventarisatie en clustering van de trotsen en zorgen blijken zich onder de deelnemers de volgende belangrijke aandachtsvelden af te tekenen:

- politiek-maatschappelijke ontwikkelingen vanuit het perspectief van de burger;
- institutionele ontwikkelingen vanuit het perspectief van de burger;
- burgerlijke ontwikkelingen vanuit het perspectief van beleidsmakers;
- politiek-maatschappelijke ontwikkelingen vanuit het perspectief van beleidsmakers.

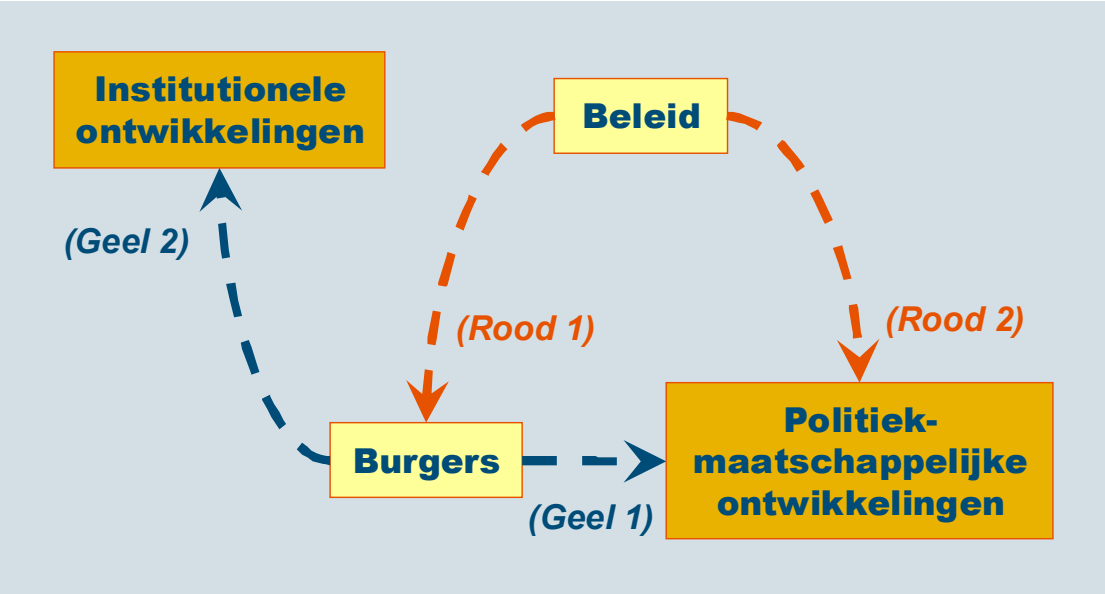

De twee werkgroepen verdelen zich over deze vier nieuwe aandachtsvelden om van daaruit de ambities te formuleren voor een vermaatschappelijking van natuur(beleid). In een volgende stap worden streefbeelden en de huidige praktijk met elkaar in verband gebracht.

Voorbeeld: de ambitie van Hans Geluk, directeur WILDzoekers

In 2015 zijn scholieren ook voor onze eigen natuur/dieren actief. Ze gaan zelf de natuur in om onze eigen wilde dieren te observeren en niet alleen maar naar de dierentuin. Het streven is om uit te groeien tot een jeugdbeweging met 40.000 leden.

Op dit moment zijn de deelnemende natuurorganisaties nog vooral onder eigen vaandel actief. De grootste organisatie speciaal voor de jeugd doet niet mee in WILDzoekers. Deze Rangers ressorteren onder het Wereldnatuurfonds. Zij concentreren zich voornamelijk op de buitenlandse natuur. Proberen ze aan boord te krijgen, of juist verder op eigen kracht?

De weg van de minste weerstand

Na de lunch stellen de vier werkgroepen ieder een zogenaamde 'Structure Chart' op (zie ook Figuur 1 op blz. 10). Hierin worden strategische interventies beschreven die het streefbeeld binnen handbereik moeten brengen. De vier Structure Charts zijn opgenomen in bijlage 4.

Vervolgens presenteren de werkgroep hun resultaten aan elkaar en volgt aansluitend een debat.

Presentaties en debat

Geel 2: Instituties, bezien vanuit de burger

Ambitie

"De overheid ziet natuur als kerntaak, neemt er de eindverantwoordelijkheid voor én schept condities waarin anderen hun verantwoordelijkheid kunnen nemen"

- Natuuronderwijs verankert in het curriculum van het reguliere onderwijs.
- Wildernis in Nederland, zonder verboden en geboden. Wildernis toegankelijk maken voor burgers. Eten uit de wildernis, rondstruinen, etc. maar geen voorzieningen zoals paden en zeker geen auto's.
- Toegankelijk platteland; het brengen van natuur voor burgers door middel van onder andere wandelpaden. Gerealiseerd door Regionale organisaties.
- Iedereen weet waar en wat de EHS is. Dit in tegenstelling tot de huidige, verbureaucratiseerde EHS.
- Meer ruimte om regionale initiatieven uit te voeren. Regionale autonomie.
- Leerprocessen zijn een integraal onderdeel van overheidsprocessen.

Kansrijke stappen

- Vermaatschappelijking van EHS: adopteer regionaal een deel van de EHS en creëer zo betrokkenheid; burgers zullen weer trots zijn op EHS.
- Veranker natuur structureel in onderwijs; doe hiernaar onderzoek en zet in op een vernieuwingsslag die aansluit op reeds lopende initiatieven tot vernieuwingen van het onderwijs.
- Maak de natuur fysiek toegankelijk via concrete maatregelen die gekoppled zijn aan het EU-beleid. In plaats van productiesteun, steun geven aan inrichting groene ruimte en educatieve taken. In EU kader kinderen uitnodigingen om naar boerenbedrijven te gaan om kennis te nemen van productieprocessen.
- Zet meer in op regionale samenwerking: til verevening van (grond)kosten uit boven het locale niveau, werk met gebiedscommissies en lerende organisaties.
- Integreer economie en natuur in alle overheidsbeleid (volens principe PPP).

Rood 2: Beleidsmakers en maatschappelijke ontwikkelingen

Ambitie

Energie ligt vooral in ruimtelijke ordening, politiek of maatschappelijke vraagstukken.

- Ruimtelijke ordening: groen is niet langer franje, maar moet in het hart van het beleid zitten. Er moet gewerkt worden met vaste formules voor rood voor groen: bij ontwikkelen van rood moet ook groen ontstaan.
- Politiek: natuur binnen loopafstand bereikbaar voor iedereen (1,5 km).
- Groene coalities: groene deals, waarmee medeverantwoordelijkheid ontstaat door mede-eigenaarschap.
- Maatschappelijke agendering: 80% van de burgers is zichtbaar betrokken bij natuur. Hierin vertaalt zich een volwassen natuurbeleid.

Huidige situatie

Ruimtelijke ordening:

- wordt gedomineerd door groene verdeeldheid en rode coalities.
- natuur is nu nog voornamelijk binnen rij- of vliegafstand.
- natuur is slechts bij enkelen in eigendom.
- de burger voelt zich niet betrokken/verantwoordelijk.

Maatschappelijke agendering:

- 60% van de burgers is passief betrokken bij natuur, slechts 15% is dat actief.
- bij communicatie over natuur wordt het knuffelgehalte erg naar voren gehaald.

Kansrijke stappen

- Verander de grondpolitiek: stel eigenaarschap/zeggenschap centraal.
- Maak systeemdenken uitgangspunt in alle beleidsprocessen. Maak het beleid transparant. De drie duurzaamheidsbelangen (PPP) moeten zich beter tot elkaar verhouden. Het dominant denken zit nog steeds in geld en economie. Hoe kan je zorgen dat ecologische waarden net zo zwaar gaan wegen als economische waarden?
- Sla een extra slag op het terrein van media en communicatie. Integreer dit met het stimuleren/vergroten van participatie en educatie.
- Beleid en instrumenten moeten ontschot worden.
- Denk na over hoe de nieuwe rol van faciliterende overheid moet worden ingevuld. Faciliteren moet zonder al te veel reguleren. Waar moeten partners op afgerekend worden als de klassieke indicatoren ontbreken? Innovatief aan de voorkant is ook innovatief aan de achterkant. Het mag ook mislukken. Durf indicatoren ook los te laten.

Debat I (highlights)

- Indicatoren? Is het niet zo dat het gewoon onmogelijk is om geschikte indicatoren te vinden voor 'vermaatschappelijking'? Wat willen we nou eigenlijk meten, kunnen we de gewenste 'outcome' wel meten? Er zijn veel exogene invloeden waar moeilijk grip op te krijgen is. Om die reden zijn prestatie-indicatoren tot nu bewust vaag gehouden.
- In het kader van de decentralisatie is het nodig om afspraken te kiun nen toetsen op resultaat. Wie formuleert de doelen: de rijksoverheid, de provincies of maatschappelijke organisaties? Op z'n minst zal dit in gezamenlijk overleg moeten.
- Er is momenteel veel aandacht voor het proces van 'vermaatschappelijking'. Hoe stakeholders samen te brengen? Je kunt de uitkomst niet gemakkelijk definiëren en daardoor is ook niet eenvoudig af te rekenen.
- Conclusies:
  - Kwantificeren en meten van prestatie-indicatoren is een goed uitgangspunt. Hiermee kan concreet op doelen worden gestuurd.

- Wel is belangrijk dat doelen en indicatoren in onderling overleg tussen overheid en maatschappelijke partners tot stand komen. Dit geldt ook voor de wijze van afrekening.
- Er zullen nog een aantal activiteiten overblijven die niet in harde cijfers te definiëren zijn. We moeten accepteren dat dit de consequentie is van experimenteel en vernieuwend bezig zijn.

- Het wordt een lastig proces om de oorspronkelijke doelen van de oude instrumenten afrekenbaar te maken in het nieuw proces.
- Euro's erin, concrete producten eruit: in dit soort van processen is niet altijd een eenduidige input-output relatie.
- Het moet ook niet zo zijn dat het monitoren van indicatoren de projecten gaat drijven.

Samenvatting:

- Ook in het buitenland zijn er vergelijkbare processen gaande om natuur robuuster in de samenleving te wortelen: zie bijvoorbeeld het Turkse model. Hier lering uit trekken.
- Er is meer ruimte nodig voor innovatie op het terrein van vermaatschappelijking van natuur.
- De grondpolitiek kan een sterk instrument zijn in het vermaatschappelijken van natuur..
- Toen natuur synoniem werd met EHS, begon de binding van burgers met natuur af te kalven: er is behoefte aan een nieuw natuurverhaal.
- De EHS leeft vooral bij beleidsmakers en nauwelijks in de maatschappij.

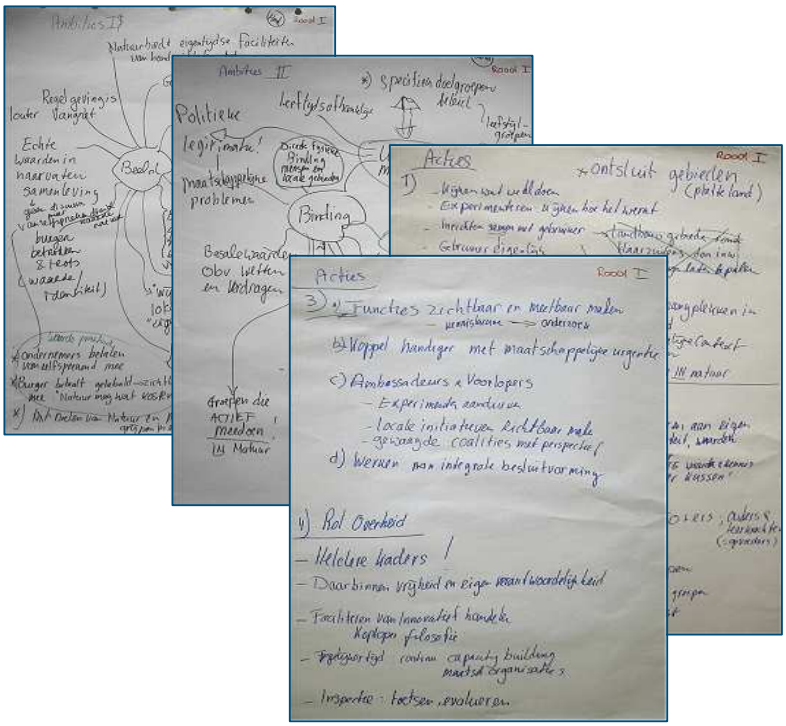

Rood 1: Beleidsmakers en burgerschap

Ambities:

- Burgers voelen zich verbonden met zowel de natuur in de eigen als in de wijdere omgeving. Dit heeft velerlei vormen: passief en actief. Het uit zich in het steunen van, lid zijn van, zich actief inzetten, helpen, vaak in de natuur zijn, enz. Als we dat voor elkaar krijgen hebben we een beter draagvlak voor natuur in de samenleving en krijg je meer ambassadeurs voor de natuur.
- De samenleving is doordrongen van het rijke pallet van waarden die aan natuur worden verbonden, zoals genieten, gezondheid, geluk, enz. Deze zijn voor iedereen beschikbaar, maar daar moet wel iedere keer opnieuw voor gezorgd worden, over gesproken worden. Het mag niet iets vanzelfsprekends zijn.
- Het resultaat van deze maatschappelijke inbedding is dat:
  - de maatschappelijke functies van de natuur optimaal worden benut,
  - natuur een volwaardige rol speelt in de politieke besluitvorming, samen met culturele en economische waarden. Deze integraliteit van afweging moet een vanzelfsprekendheid zijn. Dus geen achterhoede gevechten meer om natuurplannen overeind te houden!
- Hierbij speelt de overheid een belangrijke rol in het borgen, faciliteren en veiligstellen van natuur als collectieve waarde. Burgers willen en kunnen niet overal zelf voor zorgen. De overheid stelt kaders en biedt tegelijkertijd ruimte voor initiatief van onderaf. Overheid moet slim zijn.

Kansrijke stappen

- Zoek aansluiting bij reeds bestaande initiatieven.
- Laat mensen actief meedenken, meebeslissen, verantwoordelijkheid nemen en samenwerken met terreinbeheerders. De verwachting is dat burgers hierdoor meer verantwoordelijkheid voelen en willen nemen voor het beheer van natuurgebieden.
- Zet in op communicatie. Door intensievere interactie op lokale en regionale schaal kan een beter beeld gevormd worden van de behoeften van mensen. Bijvoorbeeld groene hangplekken in de stad.
- Een andere veelbelovende weg is het uitgeven van groene aandelen voor gebieden. Deze zijn vrij verhandelbaar en zouden een zeker rendement moeten opleveren.
- Geleidelijk raakt de samenleving door deze stappen meer doordrongen van de waarde van natuur.
- Zoek ook naar nieuwe vormen van natuur- en milieueducatie. Maak doelgroepgerichte plannen, zodat jeugd weer contact krijgt met natuur. Jeugd moet gevoel krijgen dat natuur belangrijk is. Jeugd moet de stad uit en de natuur in. Dit kan ook binnen of nabij de stedelijke omgeving.
- Maak natuur een integraal onderdeel van de besluitvorming.
- De waarde van natuur moet zichtbaar en meetbaar worden. Natuur is goed voor gezondheid. We moeten slimmer gebruik maken van maatschappelijke issues. Gebruik maken van ambassadeurs. Werken aan integrale besluitvorming. Natuur beter borgen in beslismodellen van de overheid.
- Het is belangrijk dat de overheid in dit alles duidelijke kaders stelt en tegelijkertijd ruimte biedt voor eigen verantwoordelijkheid en innovaties van onderaf. Er moet structurele ondersteuning zijn voor maatschappelijke organisaties die een rol spelen in het oppakken van deze processen. De overheid moet ook toetsend zijn.

Geel 1: Burgers en politiek-maatschappelijke ontwikkelingen

Ambities:

In 2015 is natuur een vanzelfsprekend onderdeel van het dagelijks leven. Burgers wonen en werken op maximaal 5 minuten reistijd van hun 'eigen' natuur. Op een half uur afstand van grote steden liggen grote, robuuste natuurgebieden waarin iedereen lekker zijn gang kan gaan. Voor iedereen in de stad is natuur in de directe omgeving beschikbaar om boompje te klimmen, verstoppertje te spelen, te overnachten, etc.

- Onderwijs legt de basis voor een vanzelfsprekende aanwezigheid van natuur.
- Mensen zijn betrokken bij het inrichten van de eigen natuurlijke omgeving.

Kansrijke stappen

- Ontwikkel een ISO certificatie voor het betrekken van natuur in al het handelen, de besluitvorming, e.d.
- Maak burgers medeverantwoordelijk voor natuur.
- Organiseer een breed scala aan natuuractiviteiten.
- Geef mensen mogelijkheden om invloed uit te oefenen op hun eigen natuurlijke leefomgeving.
- Spreek jeugd via aan op hun belevingswereld idolen.
- Geef NME een elementaire plaats binnen het onderwijs (maar ga wel naar buiten!)
- Maak burgers (mede)eigenaar van natuur.
- definieer een minimum areaal groen per inwoner.
- Weg met hekken en regels, niet overal , niet altijd!
- Meer natuur, meer kwaliteit en meer betrokkenheid. Bij groen in de stad moet niet alleen aandacht zijn voor lage onderhoudskosten maar vooral voor kwaliteit: hoe kan groen bijdragen aan de leefbaarheid?

Debat II (highlights)

- Waarom zou Natuur- en Milieueducatie zo nadrukkelijk aan scholen moeten worden gekoppeld? Bij WILDzoekers wordt bijvoorbeeld nagedacht over hoe natuur rechtstreeks aan de jeugd verkocht kan worden. Dus niet via scholen of via hun ouders, omdat rechtstreeks juist inspeelt op het geven van meer verantwoordelijkheid aan kinderen.
  - Via scholen worden alle kinderen bereikt!
  - Overigens hoeft NME niet gekoppeld te zijn aan een bepaald leeftijd. Ook volwassen hebben behoefte aan educatie en NME kan hier een belangrijke rol spelen.
- Besteden we niet teveel aandacht aan de rol van de jeugd. Moeten we ons niet breder richten op de gehele samenleving? Het gaat erg over het bestuurlijk proces en educatie, terwijl de discussie ook zou moeten gaan over het aanspreken van de burger, de consument en het bedrijfsleven. Waar zijn deze actoren? Wat zijn hun onderliggende drijfveren?
- Ook wordt vooral gedacht vanuit overheidsactoren, terwijl daarbuiten veel partijen ook bezig zijn met natuur. Hoe sluiten we daarbij aan? De contramal ontbreekt.
  - Bij Operatie Boomhut is ook gepoogd de samenleving te bereiken. Er zijn toen 5.personen 000 geënquêteerd. Helaas werd teveel gebruik gemaakt van technische termen.
  - In de gespreksronde 'Nota Milieu' kwam de vraag ter sprake: vinden mensen milieu belangrijk of niet? Het bleek dat burgers het milieu in de top 5 van belangrijke zaken plaatsen. Korte termijn belangen, zoals werkgelegenheid, bleken echter veel urgenter. Politici moeten zich realiseren dat natuur in de verkiezingsstrijd geen grote rol speelt maar dat het in de breedte van de samenleving weldegelijk belangrijk wordt gevonden.
  - Voorbeeld is het grote aantal leden van Natuurmonumenten. De politiek zou daar rekening mee moeten houden.
- In het algemeen worden burgers als doelgroep onvoldoende serieus genomen. De maatschappij is in beweging. Er is behoefte aan meer interactie tussen overheid en burgers.
  - Daarvoor moet de overheid op de eerste plaats burgers serieus nemen.
  - Onderzoek maatschappelijke trends en sluit daar bij aan. Wat willen burgers? Kijk naar bestaande initiatieven, daarvan krijg je een veel preciezer beeld dan van een telefonische enquête.
- ISO standaard voor natuur: is dat niet AFSCHUWELIJK?
  - Bedoeld als keurmerk voor bedrijven, overheden, maatschappelijke groeperingen, etc. om te kunnen toetsen hoe integraal natuur is verankerd in het handelen, de besluitvorming.

- Terug naar de jeugd: dat we daar zo sterk op focussen, heeft dat ermee te maken dat we vinden dat bij hen een groot probleem ligt? Was dat vroeger, in onze jeugd, zoveel beter? En is het niet juist zo dat de huidige opvoeders het verkeerd doen?
  - De band van jongeren met natuur wordt gelegd via de ouders.
  - Maar ouders hebben het druk en hebben minder tijd om de natuur op te zoeken. Met als gevolg dat de kinderen ook te weinig met natuur opgroeien.
  - Terwijl het aantal kinderen dat in de stad opgroeit steeds meer toeneemt.
  - Waarom hebben we het dan niet over onszelf, in plaats van over de jeugd? Blijkbaar zijn volwassenen de sleutelfactor.
  - Het is een illusie om te denken dat via NME etc. iets bij jeugd bereikt kan worden als de ouders niet bewust zijn van de problematiek.
- Individualiteit is in, het opkomen voor collectieve waarden is maatschappelijk op de terugweg. Sinds de jaren 50 heeft het consumeren een enorme vlucht genomen.
  - Waarom zou je een strandwandeling maken als je ook naar de Efteling kan?
  - Waarom een huisje op de Veluwe huren als je ook naar Turkije kan?
- Toch is het belangrijk om de jeugd centraal te zetten: zij zijn een voorbode. Van jongeren kunnen we leren hoe de toekomst eruit zal zien, in plaats van andersom. De jeugd heeft een andere kijk op natuur, wanneer gaan we praten mèt de jeugd, in plaats van over de jeugd?

Naar de haaien

Na het debat sluiten we het werkatelier af met een diepte-evaluatie bij de haaien van Burgers' Zoo.

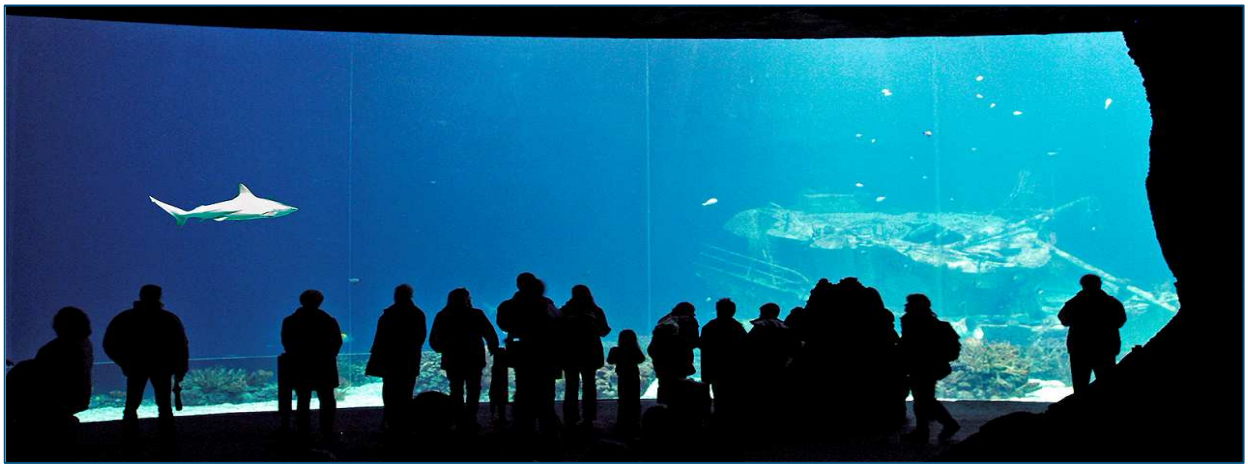

3. Analyse

Resultaten van het werkatelier

De resultaten van het werkatelier van 11 oktober in Burgers' Zoo kunnen als volgt worden samengevat:

1) De Rijksoverheid moet de voorwaarden scheppen waaronder maatschappelijke partijen kunnen werken aan het dichter bij elkaar brengen van burgers en natuur. Concrete handvatten hiervoor zijn:

   Integreer de zorg voor natuur en landschap in al het eigen LNV-beleid (PPP);

   Draag de visie uit dat het heel goed mogelijk is om wonen, werken, recreëren, consumeren, etc. te laten plaatsvinden in samenhang met de zorg voor natuur en landschap;

   Maak natuur en landschap fysiek goed toegankelijk en uitnodigend qua uitstraling:

   - *waar mogelijk: weg met hekken en regels;*
   - *waar mogelijk: recht van overpad verlenen ('Right of way').*

   Vertaal fysieke toegankelijkheid met name ook in nabijheid, bijvoorbeeld:

   - *in 2018 wonen alle inwoners van Nederland binnen loopafstand (1,5 km) van de door hen gewenste recreatienatuur;*
   - *in 2018 woont >75% van de inwoners van Nederland binnen een half uur reizen van robuuste natuur;*
   - *in 2018 is per 10 inwoners van Nederland minimaal 1 ha natuur gerealiseerd, waarvan minimaal de helft robuuste natuur is.*

2) Locale overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven moeten op eigen kracht en snelheid bij hun planvorming en projecten groene doelen integreren, zodat duurzaamheid een vanzelfsprekende component wordt van economie en welzijn (PPP afwegingskader).

   Organiseer leerprocessen in commissies, overlegstructuren, etc. die zich bezighouden inrichting en beheer van de buitenruimte. Sluit daarbij aan bij bestaande processen die gericht zijn op het uitvoeren van regulier technisch beheer;

   Maak letterlijk zichtbaar (in woonwijken, kantoren, theaters, restaurants, etc.) dat het heel goed mogelijk is om te wonen, werken, recreëren, consumeren, etc. in nauwe samenhang met de zorg voor natuur en landschap.

3) Burgers (waaronder met name ook de jeugd) moeten verleid worden om een intensievere binding aan te gaan met natuur en landschap.

Sluit aan bij de voornaamste drijfveer van de individuele burger om in de natuur te zijn: natuur is allereerst een ervaring en belevenis:

- *Natuur is goed, gezond, lekker, leuk, etc;*
- *Maak kennisoverdracht hieraan ondergeschikt.*

Koppel Natuur- en milieueducatie los van het reguliere onderwijs:

- *Het is een illusie dat jeugd via school binding met natuur opdoet als hun ouders en de rest van de maatschappij hiervan niet doortrokken zijn;*

Benut kansen binnen handbereik, zoals dierentuinen, parken, natuur in de wijk, nationale landschappen, nationale parken en de grote eenheden natuur:

- *Koppel NME aan specifieke leeftijds- en cultuurafhankelijke behoeften en bied dit op tal van plaatsten en gelegenheden aan.*
- *Besef dat voorlichting, educatie en vermaatschappelijking misschien wel van elkaar te onderscheiden, maar nauwelijks van elkaar te scheiden zijn.*

Nadere reflectie

Het 'probleem' vermaatschappelijking kan gesplitst worden in twee deelproblemen. Enerzijds betreft het de vermaatschappelijking van het natuurbeleid door de overheid. Anderzijds gaat het om de vermaatschappelijking van het beheer, het gebruik, de beleving van natuur door burgers. In andere bewoordingen zou je ook kunnen zeggen: 'natuur voor mensen' en 'mensen voor natuur'; zijnde de kernboodschap van het natuurbeleid.

Vermaatschappelijking van het beleid

Nadenken over vermaatschappelijking behelst in de eerste plaats zicht op de essenties van het (sectorale) Nederlandse natuurbeleid:

- verminderen van onze ecological footprint (de effecten van ons consumeren op ecosystemen en de biodiversiteit elders in de wereld);
- bijdragen aan de bescherming van ons aandeel in de NW-Europese biodiversiteit (voornamelijk gebaseerd op de hot-spot gedachte, want complete of robuuste ecosystemen zijn in NW-Europa al grotendeels verdwenen – een soort VHR-plus aanpak, dus);
- natuur en groen laten bijdragen aan grote (landelijke) gebieden met rust, ruimte, donkerte, stilte (een groene hoofdstructuur);
- zorgen dat Nederlanders van de natuur kunnen genieten (met de aspecten nabijheid en toegankelijkheid).

Vermaatschappelijking kan dan gezien worden als een veelzijdige integratie van deze beleidsdoelen in de samenleving. Een dergelijke integratie vraagt om:

- een scherp besef en ook oog voor het feit dat andere maatschappelijke behoeften of trends en processen op gespannen voet kunnen staan met het natuurstreven;
- een inpassing van dit streven in (mondiale tot locale) politieke afwegingsprocessen vanuit het besef dat realisatie van die natuurdoelen van anderen offers of aanpassing vraagt;
- een intensieve samenwerking met andere belanghebbenden, zowel in de besluitvorming als tijdens de uitvoering, teneinde de hierboven genoemde inpassing tot stand te brengen;
- een integrale benadering, opdat de natuur die wordt beschermd of gerealiseerd niet alleen biodiversiteitsdoelen dient maar ook zoveel mogelijk (andere) maatschappelijke doelen, zoals drinkwaterwinning, productie van grondstoffen (hout, eetbare producten, etc.), gezondheid, vastleggen van CO2, enz;
- een participatieve benadering waarbij de betrokken maatschappelijke partijen de natuurdoelen delen en mee helpen realiseren (dus concreet op eigen terrein natuur inrichten en beheren).

Voor deze sectorale doelen bestaat op hoofdlijnen voldoende draagvlak. Wellicht is na een periode van ontwikkeling de expliciete aandacht voor deze doelen (ook internationaal) wellicht wat verminderd, maar dat is tegelijk een teken van acceptatie en integratie (verg. discussie over draagvlak milieubeleid). Het feit dat sectorale doelen maatschappelijk moeten worden ingepast en daarbij op barrières en conflicten stuiten is niet specifiek voor dit veld. Het is bovendien niet alleen het probleem van het natuurbeleid, maar evenzo van de partijen die daar andere belangen en plannen tegenover stelt.

Voor de vermaatschappelijking van het natuurbeleid heeft LNV (op rijksniveau) dus zelf een grote verantwoordelijkheid. Maar wat opvalt is dat LNV in haar opvattingen over vermaatschappelijking vooral praat over 'de ander': wat burgers of andere overheden moeten doen of besluiten. Op zich is de verwachting terecht dat ook andere maatschappelijke partijen individueel en collectief in hun besluitvorming 'duurzaamheid' meewegen, maar tegelijkertijd zijn deze afwegingen onderdeel van een zich ontwikkelende 'civil society'. Zij voltrekken zich dan ook in toenemende mate buiten de invloedsfeer van het ministerie zelf.

Vermaatschappelijking en burgerschap

Een belangrijke ontwikkeling die aan de vermaatschappelijkingsdiscussie ten grondslag ligt, is een toenemend besef van burgerschap in onze samenleving. Deze ontwikkeling is voor het bereiken van doelen op het gebied van vermaatschappelijking niet alleen gewenst, ze is in tal van aspecten ook al zichtbaar. Kenmerkend is een grote mate van onafhankelijkheid in het denken en doen van burgers en coalities ten opzichte van de sturende overheid. Niet langer laat men zich leiden door hetgeen 'van bovenaf' wordt besloten. De moderne burger maakt in de eerste plaats zelf uit wat hij of zij vindt en wenst. Via vrijwillige associaties

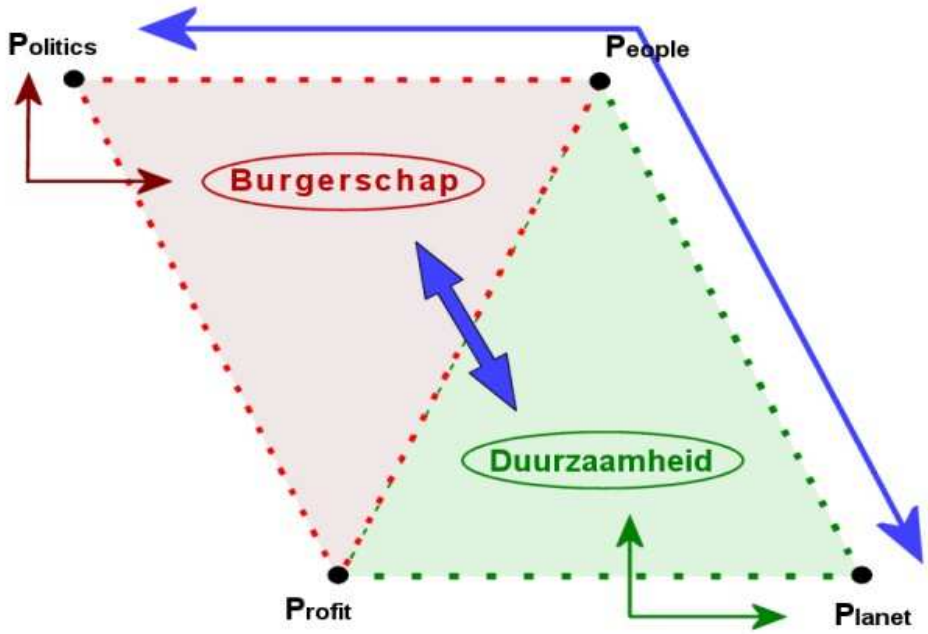

(coalities), maatschappelijk debat en onderhandeling wordt uiting gegeven aan een sociaal en politiek engagement. In z'n uiterste consequentie worden hiermee zelfs de grenzen beproefd van het bestel van Torbecke.

Deze ontwikkeling van burgerschap heeft verregaande consequenties voor het tot dusverre door overheden gehanteerde concept van 'maatschappelijk draagvlak' als instrument voor het 'aan de man brengen' van beleid. Omdat het er ten onrechte van uitgaat dat burgers á priori zullen accepteren wat 'van bovenaf' voor hen is bedacht, is dit 'draagvlakdenken' steeds minder effectief. Voor vermaatschappelijking zal dus een andere benadering gezocht moeten worden.

Hoe zou vermaatschappelijking wel kunnen worden vormgegeven? Hiervoor kan bovenstaand model behulpzaam zijn. Hierin wordt een dynamisch verband gelegd tussen 'Burgerschap' en 'Duurzaamheid'. Net als bij duurzaamheid, kan ook burgerschap gezien worden als de resultante van drie complementaire belangen. Waar duurzaamheid gekarakteriseerd wordt door de balans tussen People, Profit en Planet, gaat het bij burgerschap om People, Profit en Politics. In wezen gaat het dus om twee complementaire afwegingskaders die, met elkaar in verband gebracht, een PPPP-ruit vormen.

De implicatie voor vermaatschappelijking is dat bij een zich ontwikkelend burgerschap steeds meer vermogen (en behoefte) ontstaat om zelf invloed uit te oefenen op de (leef)omgeving. Dit vertaalt zich in het willen nemen van eigen verantwoordelijkheid ten aanzien van de inrichting en het beheer van de ruimte. Daarvoor zullen burgers competenties (moeten) ontwikkelen voor het afwegen van duurzaamheid.

Daar waar collectieve belangen op het gebied van duurzaamheid spelen, zullen burgers een maatschappelijke groeperingen zich wenden tot de politiek. Dit geldt met name voor natuur en milieu (Planet). Hoe competenter burgers met het duurzaamheidsafwegingskader kunnen omgaan, des te gerichter zal men de politiek daarop kunnen aansturen. In de PPPP-ruit vertaalt dit zich in een sterkere aansturing van 'Politics' om zich te bemoeien met 'Planet'.

Voor het natuurbeleid zou men uit het bovenstaande de consequentie kunnen trekken dat het in eerste instantie aankomt op het faciliteren van de ontwikkeling van burgerschap, en met name de versterking van competenties voor het afwegen van duurzaamheid (o.a. via het faciliteren van natuur- en milieu-educatie).

Vermaatschappelijking van natuur (-beheer,-gebruik,-beleving, etc.)

Wat betreft het tweede deelprobleem, wordt over het algemeen vooral het accent gelegd op het beperkte contact van de jeugd met de natuur. Of dit probleem werkelijk zo groot is, is echter moeilijk te duiden (zie ook interview Joseph Keulartz, Van Nature, januari 2006). Er zijn namelijk ook steevast onderzoeksresultaten die erop wijzen dat jongeren juist een grote betrokkenheid voelen bij natuur en duurzaamheid (zie o.a. het Young Mentality-onderzoek, 'www.21minuten.nl' en de enquêtes van het MNP).

Uit onderzoek blijkt dat jongeren vaak veel mondialer en dus abstracter denken dan het natuurbeleid/NME over jongeren doet. Het lijkt erop dat NME onvoldoende grip heeft op de maatschappelijke trends die aan de houding van jongeren ten grondslag ligt.

Citaat uit het verslag: *"Waarom een strandwandeling als je ook naar de Efteling kan? Waarom de Veluwe als je ook (voor 300 Euro) naar Turkije kan?"*

Dat natuuronderwijs/NME op scholen in de knel komt is in dit licht bezien misschien niet eens zo vreemd; het past in die trend. Tegen de stroom in roeien heeft waarschijnlijk weinig zin.

Een mooi voorbeeld van de andere, veel pragmatischer denkwijze van jongeren is hun opvattingen over kernenergie. Omdat zij Tsjernobyl niet hebben meegemaakt maar nu wel geconfronteerd worden met klimaatverandering a.g.v. het gebruik van fossiele brandstoffen, zijn jongeren minder gekant tegen kernenergie dan de 'oudere' generatie dat is.

Vanuit het perspectief van het versterken van de binding tussen natuur en mens / samenleving, lijkt vermaatschappelijking een vanzelfsprekende opgave. Maar daar zijn wel een aantal kanttekeningen bij te plaatsen.

- In wezen heeft de natuur de mens niet nodig. De mens kan/mag wel van de natuur houden, gebruikmaken, etc., maar voor de natuur is de mens géén noodzakelijke voorwaarde.
- Omgekeerd heeft de mens wél de natuur nodig, namelijk voor voedsel, ontspanning, gezondheid, veiligheid, etc. Waar het besef van deze afhankelijkheid meer op de achtergrond is geraakt (zoals in onze westerse

samenleving), lijkt er een meer uitgesproken behoefte aan vermaatschappelijking te zijn.

- In onze westerse samenleving is natuur vooral een cultuurfenomeen. Wij kennen nog maar heel weinig echte wildernisnatuur. Voor het door ons ingerichte landschap zijn wij zowel beheerder als potentiële bedreiging. Het gaat bij onze natuur dan ook vooral om de juiste afweging van belangen, dus om duurzaamheid.
- Waar zo'n belangenafweging minder aan de orde is, speelt het vraagstuk van vermaatschappelijking ook minder. De samenleving van de Aboriginals in Australië of van de Khoi-San in de Centrale Kalahari is volledig met de natuur geïntegreerd. Hier speelt vermaatschappelijking helemaal niet!
- Wouter de Groot (nu hoogleraar in Nijmegen) heeft de relaties tussen mens en natuur in verschillende filosofische tradities beschreven met termen als partner, rentmeester of transcendent. Hieruit lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat vermaatschappelijking van natuur bij uitstek een westers cultureel vraagstuk is (denk ook aan de kort geleden in de Nieuwe Kerk te Amsterdam gehouden tentoonstelling van SBB over de verhouding tussen mens en natuur in de grote wereldgodsdiensten).

In onze westerse samenleving is dus sprake van een cultureel getinte binding tussen mens en natuur. Onze cultuurnatuur vraagt om een afgewogen besluitvorming. Tegelijkertijd is er de roep om een verbeterd besef van onze afhankelijkheid van natuur. De conclusie die hieruit volgt is dat het bij de vermaatschappelijking van natuur gaat om de mate van explicitering van de verhouding mens – natuur in onze samenleving.

Moet de rijksoverheid hierover een visie uitdragen, of moet zij de samenleving alleen maar faciliteren in haar behoefte om de relatie mens – natuur te expliciteren? Tenslotte zou een rijksoverheid geen invloed moeten willen uitoefenen op wat individuen vinden; zie ook de 'vrijheid van onderwijs'-gedachte. Of de vrijheid van godsdienst. Dus of mensen een individuele spirituele band hebben met natuur zou voor de overheid geen issue moeten zijn.

Het thema 'natuur, (jeugd) en gezondheid' is inmiddels door de rijksoverheid geagendeerd. Recentelijk is een congres 'Groen in en om de stad' gehouden (d.d. 01/02/06). Er is een intentieverklaring tussen LNV en de gemeenten op dit terrein. Er is een onderzoeksprogramma en een LNV-regiegroep. In het kader van het tweede deel van het adviestraject Natuur en Gezondheid (Gezondheidsraad, RMNO en enkele andere raden), dat gericht is op verdieping en implementatie, wordt aandacht besteed aan het congres 'De groene gezonde stad'. Aanvragers van het advies zijn de departementen VWS, VROM en LNV. Zij zijn vooral geïnteresseerd in praktische toepassingen als het gaat om de positieve invloed van natuur. Het zijn vooral initiatieven die passen bij de grootstedelijke problematiek. Het advies moet zomer 2006 klaar zijn. De actiepunten kunnen dan nog worden verwerkt in het VROM-programma 'Milieu en Gezondheid'.

4. Conclusies en aanbevelingen

Uit het gevoerde consultatieve proces en de daarop volgende nadere analyse blijkt dat er sprake is van een maatschappelijke trend in de richting van een zich sterker ontwikkelend burgerschap. Deze trend heeft belangrijke consequenties voor het thema 'vermaatschappelijking van natuur'. Burgers en maatschappelijke partijen zullen vooral in de gelegenheid gesteld moeten worden om hun eigen verantwoordelijkheden te nemen en hun ambities te realiseren. Enerzijds is hiervoor een versterking nodig van competenties ten behoeve van de afweging van duurzaamheidsvraagstukken. Anderzijds is het noodzakelijk dat natuur fysiek dichtbij is.

Naar aanleiding van deze conclusies, bevelen wij de rijksoverheid aan om zich te richten op de verdere versterking van de competenties van maatschappelijke partijen om duurzaamheidsafwegingen te maken. Concreet betekent dit het scheppen van de fysieke, juridische en financiële voorwaarden waaronder maatschappelijke partijen kunnen werken aan het dichter bij elkaar brengen van burgers en natuur. Daarbij geven wij het ministerie van LNV ter overweging om zich minder bezig te houden met het op deelaspecten aansturen van vermaatschappelijkingsdoelen en meer te vertrouwen op initiatieven die voortkomen uit het maatschappelijk middenveld. Daarnaast bevelen wij het ministerie van LNV aan om natuur fysiek zo dicht mogelijk bij de burger te brengen.

Fysiek

Om ervoor te zorgen dat 'de natuur' fysiek zo dicht bij de mensen komt, zou het rijk naast het bestaande EHS-budget (voor inrichting en beheer) óók moeten investeren in natuur tot in de stad en in het gewone landelijke gebied. Standaarden over bereikbaarheid en beschikbaarheid zijn al in het beleid geformuleerd. Met natuur in en om de stad (GIOS) en een EHS van 700.000 ha land oppervlak en het dubbele op het water, wordt ca. 1 ha natuur per 10 inwoners gerealiseerd.

Als LNV ergens in het beleid een norm bepaald voor de fysieke nabijheid van natuur, dan kan zou elke gemeente die dat nog niet heeft gerealiseerd 50% cofinanciering moeten krijgen voor het tot stand komen van dit 'vermaatschappelijkingsdoel'. Eenzelfde simpele rekensom is te maken voor de hoeveelheid groenblauwe dooradering.

Financieel

LNV zou haar draagvlakgeld vooral moeten koppelen aan de gerealiseerde fysieke natuur en daar voorzieningen creëren voor natuurbeleving (vergelijk de welzijnsvoorzieningen geregeld in de WMO).

- Natuur is een belevenis. Er zijn veel plaatsen waar dat kan worden ervaren. Elk nationaal park (20), elk nationaal landschap (20) én elk groot natuurgebied van 2.000 ha of meer (ca. 50 gebieden = 75% van de EHS) krijgt ongeacht wie de beheerder is een budget voor publieksactiviteiten en/of het onderhouden en zeer regelmatig updaten van de inrichting van een 'bezoekerscentrum'. Zo'n natuurgebied moet net als Burger's Bush concurreren met de IKEA en het zwembad. Ook andere criteria zijn denkbaar voor de toekenning van een ondersteuningsbudget, zoals elk gebied op minder dan 5 km. van de grote stad).
- Zo'n bezoekerscentrum mag ook een boomkroonpad (Borger), een hemeltrap (Otterlo) of adventure zijn. Als het maar mensen trekt!
- Op dezelfde manier zou elke stad van 75.000 inwoners of meer (dat is de G50 plus nog wat) een natuurmuseum o.i.d. moeten hebben. Hierin zou vooral aandacht moeten zijn voor de natuur in die eigen stad en in de directe omgeving.

LNV zou gericht een aantal maatschappelijke activiteiten kunnen ondersteunen:

- Elke natuurvereniging voor buitenactiviteiten of deskundigheidsbevordering (zoals IVN, NM, KNNV, Wildzoekers, etc.) krijgt een vast bedrag per lid (bijv. 10 Euro = 40 miljoen per jaar).

LNV zou het een en andere kunnen vereenvoudigen:

- Laat de inhoudelijke invulling van bezoekerscentra, adventures of maatschappelijke activiteiten over aan dat centrum, die vereniging, etc. Dat is hun eigen taak en verantwoordelijkheid.
- Bevorder dat NME integraal onderdeel wordt van alle onderwijscurricula (samen met economie, biologie, natuur- en scheikunde en maatschappijleer). Faciliteer maatschappelijke partijen in het geven van voorlichting en het aanbieden van natuurervaringen (zie ook hierboven).
    - Stop met ingewikkelde en moeilijk te doorgronden subsidies zoals de 'Regeling Draagvlak Natuur'.

Communicatie

Tenslotte: de communicatie over het natuurbeleid gewoon sterk versimpelen: de Veluwe behouden we vanwege 'rust en ruimte' de Waddenzee vanwege zeehond en zeegras'.

Bijlage 1: Lijst van deelnemers

	Naam	Organisatie
1	Mw.dr. J. Verboom-Vasiljev	Alterra - Centrum Landschap
2	Ir. M.N. van Wijk	Alterra - Centrum Landschap
3	Drs. A. van Hooff	Burgers' Zoo
4	Mw. B. Wijffels	Cailin partners
5	Dhr. J. Huijgen	Coöperatie Stadteland
6	Dhr. R. Nauta	EXTRA survivalcursussen & bushcraft
7	Dhr. P.C. Galema	Galema Advies
8	Dhr. J.P.A. van Dalen	IVN Nederland
9	Dhr. A. de Koning	IVN Nederland
10	Ir. J.H. Bakker	Ministerie van LNV - Directie Natuur
11	Ir. R.L. Busink	Ministerie van LNV - Directie Natuur
12	Mw.dr. P.C. de Hullu	Ministerie van LNV - Directie Natuur
13	Drs. R.M. van Raaij	Ministerie van LNV - Directie Natuur
14	Mw. Drs. A.C. Schippers	Ministerie van LNV - Directie Natuur
15	Drs. G.T. A. Hof	Ministerie van LNV - Directie Platteland
16	Dhr. T.J. Slob	Natuurlijk Platteland Nederland
17	Dr. B. H. van Leeuwen	Raad voor het Landelijk Gebied
18	Jhr.drs. H.P.M. van Nispen	SME Advies
19	Mw.drs M.L. Berndsen	Staatsbosbeheer
20	Mw.Mr. M. van Egmond	Staatsbosbeheer
21	Drs. F. Hoekstra	Staatsbosbeheer
22	Mw. Drs. K.M. O'Connor	Staatsbosbeheer
23	Mw. ing. L. Bronkhorst	Staatsbosbeheer Directie Oost
24	Dhr. M. Steeghs	Steeghs Advies
25	Ing. H. Veurink	Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied (SBNL)
26	Mw. drs. A. de Witt	Stichting Waarde
27	Prof.dr.ir. C.S.A. van Koppen	Universiteit Utrecht - Faculteit Biologie
28	Drs. J. Bos	Vereniging Natuurmonumenten
29	Dhr. T. Bos	Vereniging Natuurmonumenten
30	Drs. A.F. van de Klundert	VROM-raad
31	Drs. H. Geluk	WildZoekers
32	Dr.ir. H. Smit	WING Proces Consultancy
33	Ir. J.L. Tersteeg	WING Proces Consultancy
34	Mw. I.G. Versteegen	WING Proces Consultancy

Bijlage 2: Programma werkatelier

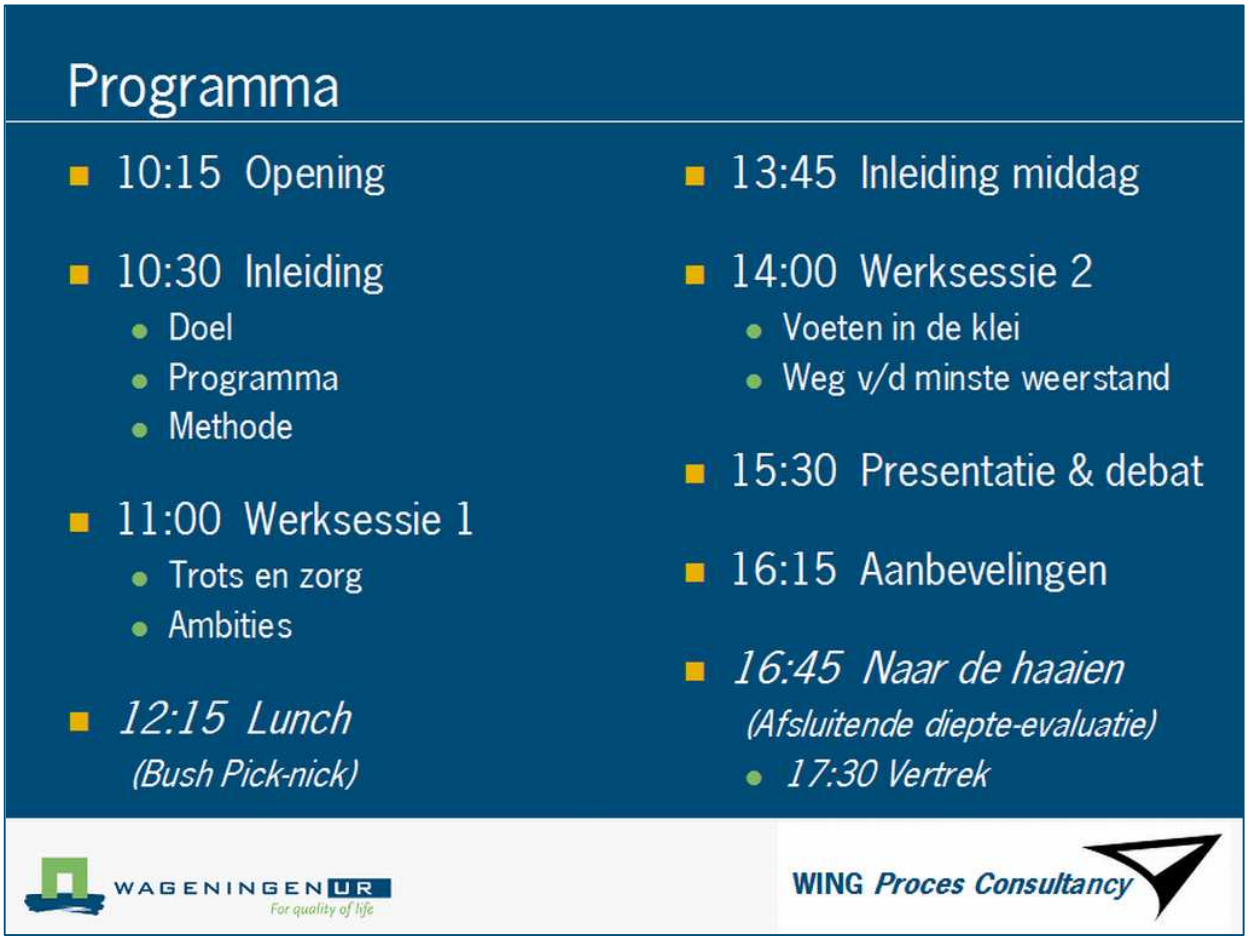

Bijlage 3: Stappen in het werkproces

Bijlage 4: Structure Charts

Geel 1: Politiek-maatschappelijke ontwikkelingen vanuit het perspectief van de burger

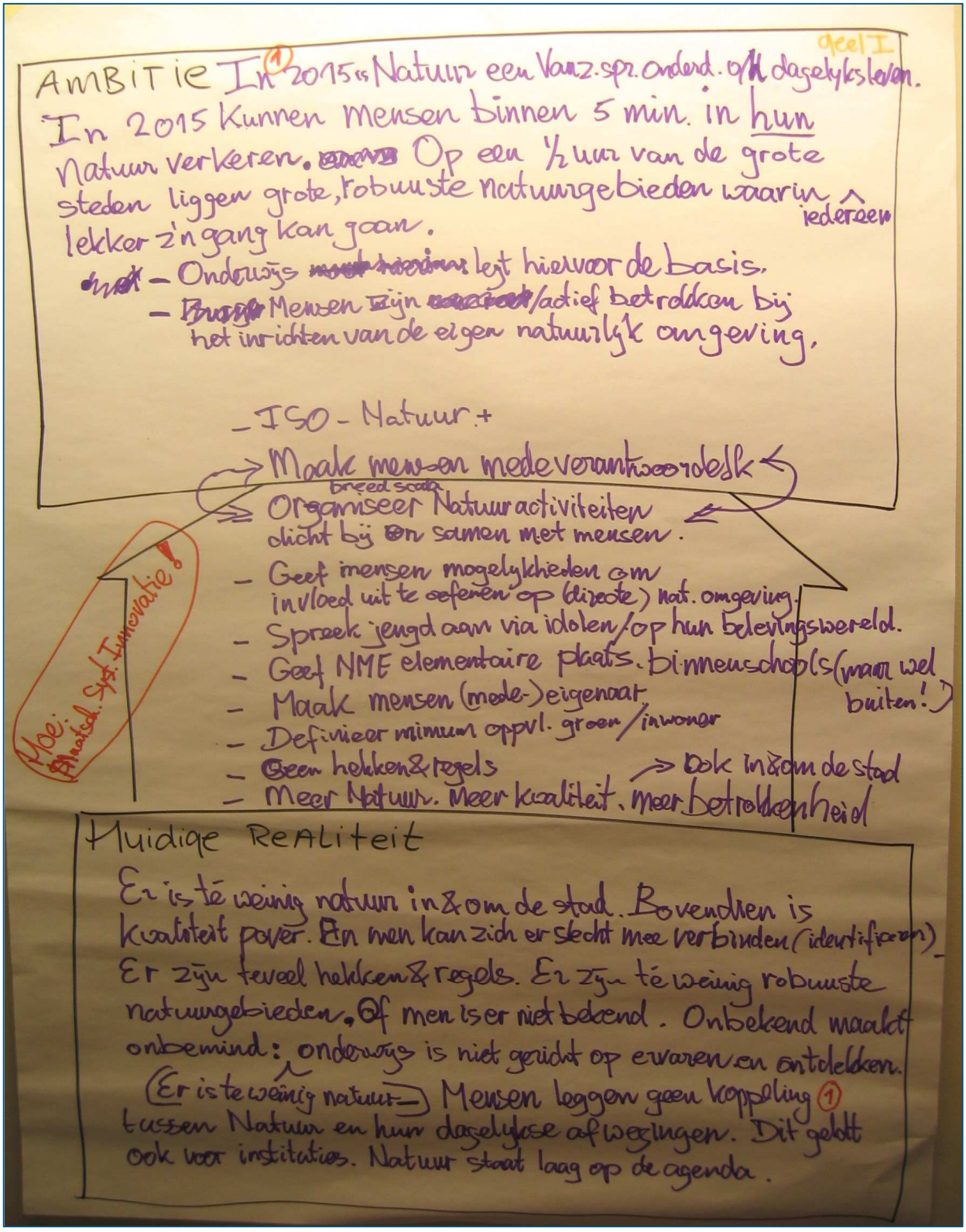

Bijlage 4: Structure Charts (vervolg)

Geel 2: Institutionele ontwikkelingen vanuit het perspectief van de burger

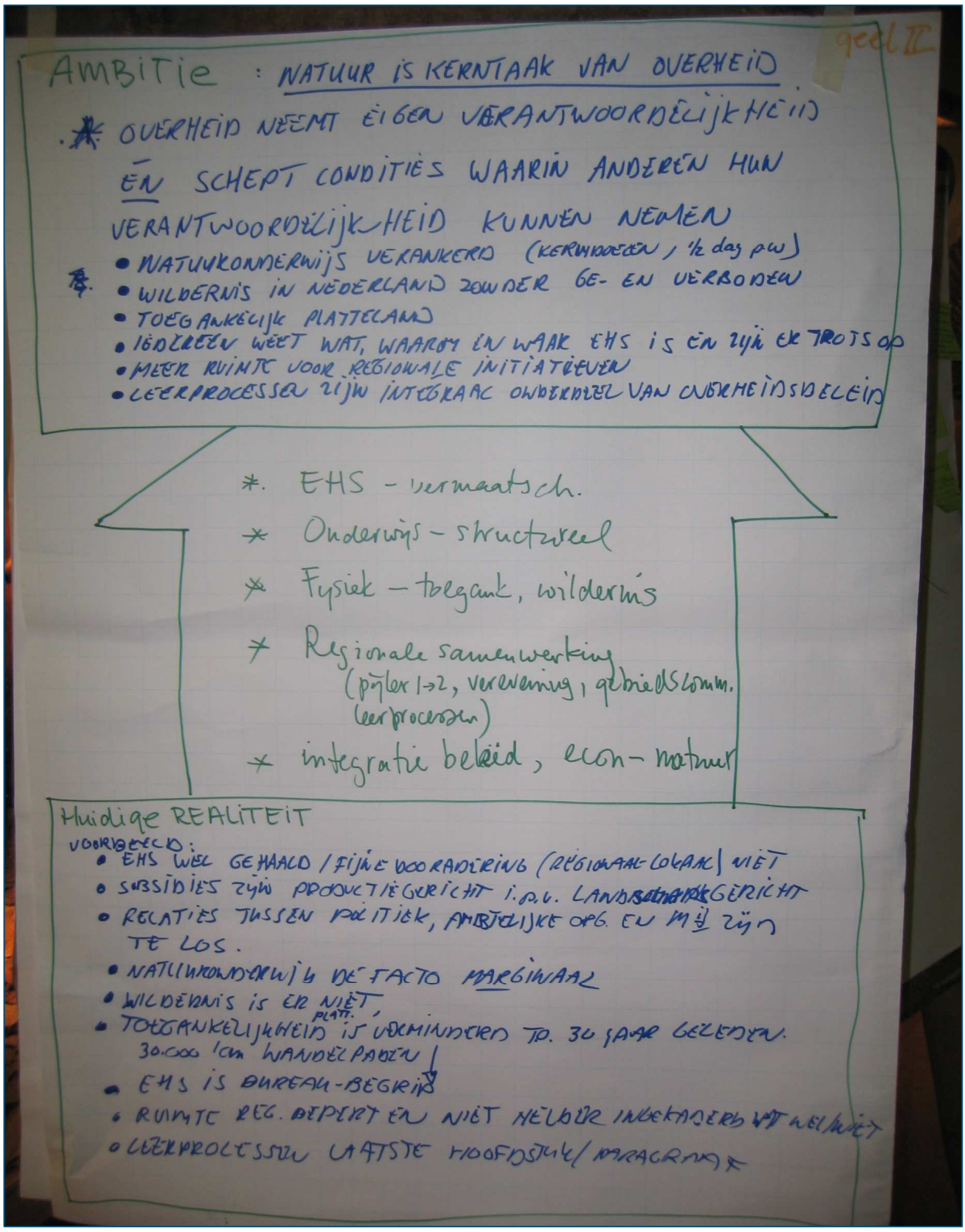

Bijlage 4: Structure Charts (vervolg)

Rood 1: Burgerlijke ontwikkelingen vanuit het perspectief van beleidsmakers

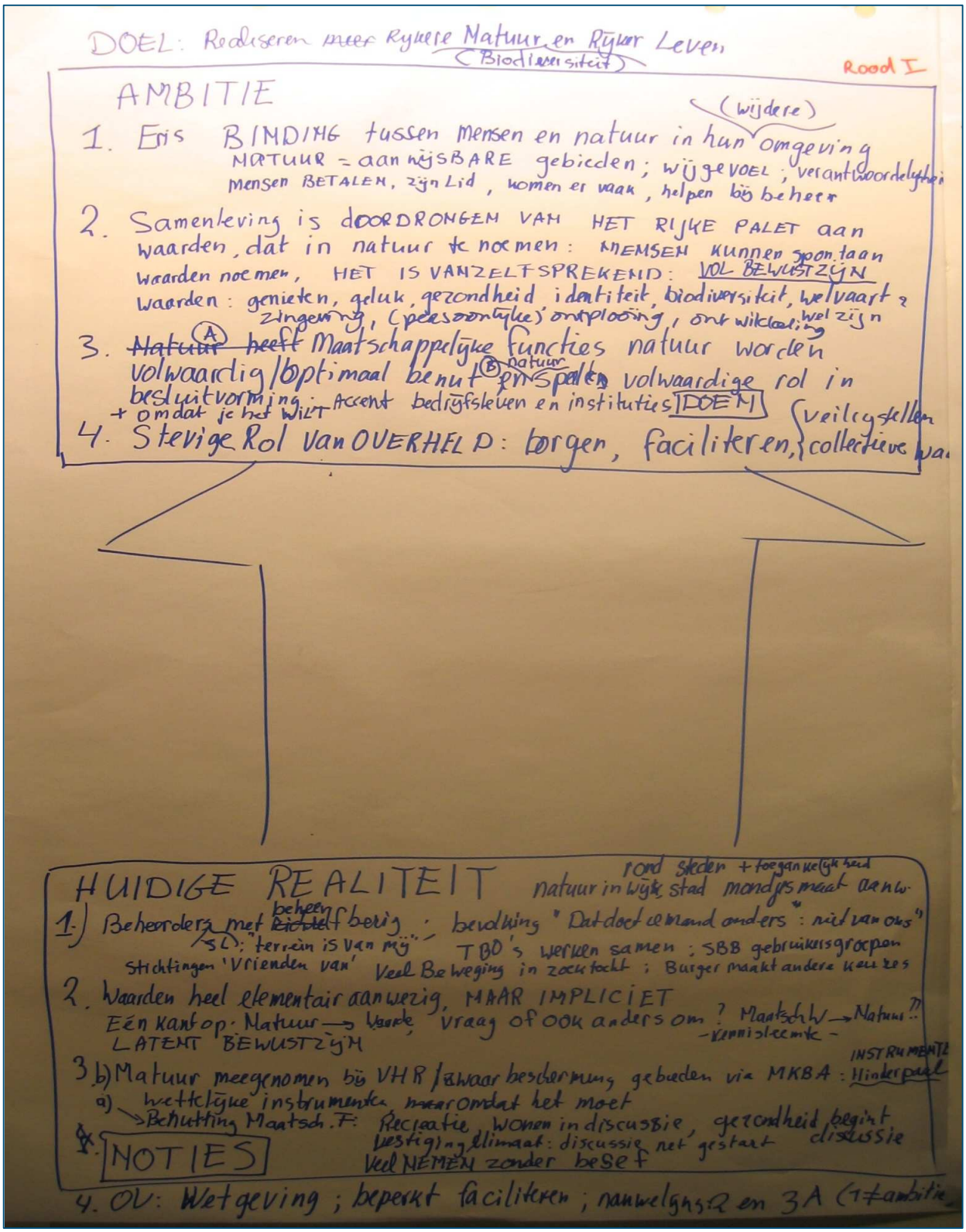

Bijlage 4: Structure Charts (vervolg)
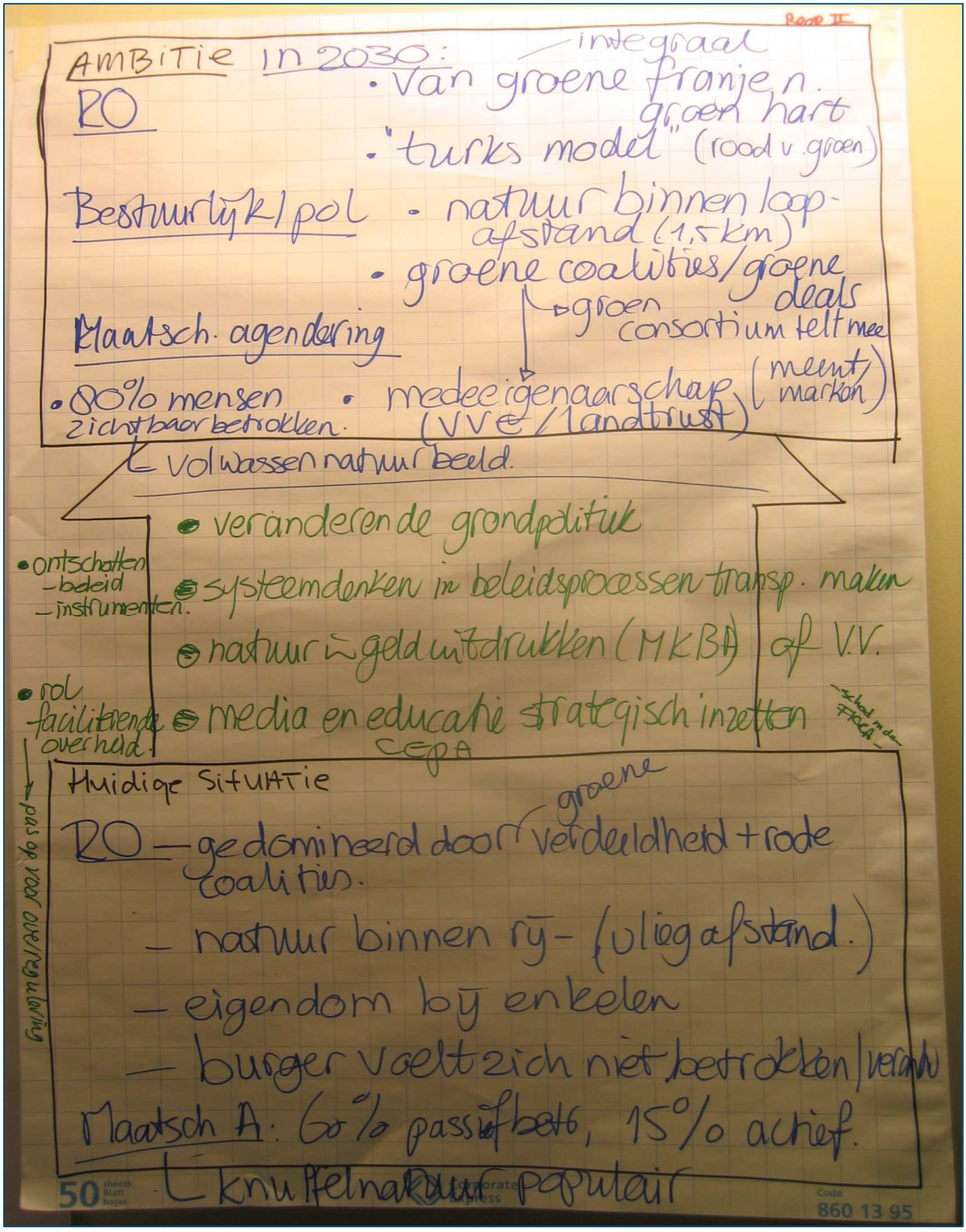
Rood 2: Politiek-maatschappelijke ontwikkelingen vanuit het perspectief van beleidsmakers